

פרשת יתרו - תשס"ו

ליאור קולודני

מסעו של עם העבדים נמשך ...

פרשת בשלח מפגישה אותנו עם המנוסה, הרעב, הצמא והנצחון, שבסיומו נכתב ספר הזכרון: "ויאמר יהוה אל משה כתב זאת זכרון בפספר ושים באזני הושע כי מחה אמתח את זכר עמלק מתחת השמים" (שמות יז, יד).

יתרו

ואז בא יתרו - כהן מדיין, חותנו של משה, אביה של ציפורה וסבם של גרשום ואליעזר, בניו של משה. בתוך רצף האירועים שעוברים על משה ועל עם ישראל תמוה הביקור של יתרו ומזמין ניסיון ביאור.

"וישמע יתרו כהן מדין חתן משה את כל אשר עשה אלהים למשה ול ישראל עמו כי הוציא יהוה את ישראל ממצרים" (יח א). "ויבא יתרו חתן משה ובניו ואשתו אל משה אל המדבר אשר הוא חנה שם הר האלהים" (יח ה).

משה הגיע כפליט לבית יתרו ויצא כשליח להציל את עמו. ביקור קצר, שבמהלכו נישא משה לציפורה, נולדו לו בנים ונגלה לו אלוהים בתוך הסנה הבוהר - התגלות ששינתה את חייו.

מה, אם כן, למד משה מהנכרי יתרו בניכר? מה אפשר ללמוד מהרחוקים, או מהמרחק, ומה שמע יתרו, מעבר לידיעה כי בני ישראל יצאו ממצרים?

ראשית, הוא שמע שמשה זכה שוב באמון העם: "ויאמר מי שמך לאיש שר וטפט עלינו הלהרגני אתה אמר פאשר הרגת את המצרי ..." (ב יד). לאחר שהורג משה את המצרי, מעמדו מתערער והוא נאלץ לברוח. והנה בפרשת יתרו הוא שופט מבוקר עד ערב: "וינהי ממחרת וישב משה לטפט את העם ויעמד העם על משה מן הבקר עד הערב" (יח ג).

שנית, הוא שמע שהנער, שגדל בבית המלך ולא הצליח למצוא מסילות אל עמו בתחילה, חזר והצליח בגדול. יתכן שהתקופה בה רעה את צאן יתרו לימדה אותו שיעור חשוב בחיים פשוטים, עממיים: "וימשה הנה רעה את צאן יתרו חתנו..." (ג א).

ושלישית, הוא שמע שברכתו "לך לשלום" (ד יח) נשאה פרי, ומשה שב אל הר האלוהים, הוא והעם אשר הוציא ממצרים, ושלום לו, וכוחו איתו, וזה הזמן לאיחוד המשפחה מחדש. חז"ל מנסים לראות במילה "וישמע" (יח א) רמז להכרה בכוחו של אלוהי ישראל ואולי קבלת עול מלכות שמים. יש המרחיקים לכת ורואים בזבח ובסעודה שעשה משה ליתרו חלק מטקס ברית שנערך ליתרו במעמד זה: יתרו חתן דמים היה.

מה למד משה מהנכרי? הוא למד את המדבר, את הצאן; הוא הפך מנסיך לרועה; הוא למד את השלום ואת המשפט. לא את החוקים לימד אותו יתרו, אלא את עשיית המשפט: "ויבא חתן משה את כל אשר הוא עשה לעם ויאמר מה הדבר הזה אשר עשה לעם מדוע אתה יושב לבדך וכל העם נצב עליך מן הבקר עד ערב" (יח יד). יתרו מייעץ למשה למנות שרים, שיעזרו לו לכוון את מערכת המשפט: "יביל תביל גם אתה גם העם הזה אשר עמך כי כבד ממך הדבר לא תוכל עשהו לבדך" (יח יח).

בשלב זה מעניק יתרו למשה את העצה החשובה ביותר, עצה שסוללת את דרכו למעמד הר סיני: "עֵתָה שְׁמַע בְּקֹלִי אִיעָצְךָ וַיְהִי אֱלֹהִים עִמָּךְ הֲיִה אֵתָה לְעַם מוֹל הָאֱלֹהִים וְהִבַּאתְ אֵתָה אֶת הַדְּבָרִים אֶל הָאֱלֹהִים" (יח ט).

כהן מדיין מבין כנראה משהו ביחסים שבין אלוהים ואדם. הוא מבין את המרחק הרצוי, את הלהט האנושי להתקרב, הוא מבין את הצורך לשלוט וגם את ההכרח לבזר. יתרו מלמד את משה את סוד ההירארכיה.

בהמשך הפרשה נפרד משה מיתרו וממשיך את המסע עם בני עמו אל הר סיני.

ההר

מחשבות על זהות שמתעצבת אל נוכח פני ההר.

המפגש עם האל שמתגלה בהר הוא מהחוויות המכוננות של העם היהודי, אם לא המכוננת שבהם. והרי כולנו היינו שם, אומר המדרש, כולנו שמענו את הקולות, ועשרת הדברות ניתנו גם לנו. כולנו קיבלנו בהר סיני את ציוויי היסוד המוסריים הגדולים של עמנו: "לא תרצח, לא תנאף, לא תגנוב".

המסורת היהודית רואה במעמד הר סיני את מעמד קבלת התורה כולה: חמשת חומשי התורה הכתובים והתורה שבע"פ. על-פי השקפה זו, כל חידוש שעתידיים לחדש תלמידי חכמים לאורך הדורות ניתן כבר בסיני (ויקרא רבה כב, א).

חזרה אל שאלת הזהות לוקחת אותי לשתי תפישות עולם:

"אמר רבי לוי: שני דברים שאלו ישראל מלפני הקדוש ברוך הוא, שִׁירָאוּ כְבוֹדוֹ וַיִּשְׁמְעוּ קוֹלוֹ. והיו רואין את כבודו ושומעין את קולו, שנאמר 'הֵן הִרְאָנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֵת כְּבוֹדוֹ וְאֵת גְּדֻלוֹ' (דברים ה, כא) וכתיב 'וְאֵת קוֹלוֹ שָׁמְעָנוּ מִתּוֹךְ הָאֵשׁ' (שם), ולא היה בהם כח לעמוד, שְׁכִינֵן שְׁבָאוּ לְסִינִי וְנִתְגַּלָּה לָהֶם - פִּרְחָה נִשְׁמַתֶּם עַל שְׂדֵיבֵר עִימָהֶם, שנאמר 'נִפְשֵׁי יִצְאָה בְּדַבְּרוֹ' (שיר השירים ה, ו). (שמות רבה כט, ד)

"כזרקור זה העובר על הנוף השרוי בחשכה, עיתים מאיר כברת ארץ זו, עתים אחרת, עתים מתעמם, כן אדם זה - ימי חייו מאירים לפניו את המקרא, מגיחים לפניו מתוך מעשי אנוש שבמקרא את שלמעלה מן האנושי – היום כאן ומחר שם, ואין בהיום כל ערובה למחר. אמרנו: בתוך מעשי אנוש, כי אנושי הוא המקרא בכולו. אלא שבכל מקום שבו, עלול אנושי זה, תחת קרני אורו של יום מימי החיים להיעשות שקוף..."

לא כל מה שבמקרא שייך לו, לא היום ולא לעולם. לא. אבל יודע הוא גם יודע שהוא שייך לכל." (רוזנצוויג, מבחר אגדות וקטעי יומן, עמ 50)

מי אנחנו אל נוכח פני ההר, מי אני אל נוכח פני ההר, באיזה אופן הדיבור האלוהי מעצב את זהותי ואת הזהות של כולנו?

רוזנצוויג מזמין אותנו לחפש את חוויית ההתגלות האישית כל פעם מחדש, כהזמנה לשיח מחדש עם האלוהים.

האמנם ניתן לבסס את מעמד ההר בתוך עולמנו ללא הכוח, הגודל והִירָאָה? אני מעצבת את זהותי שוב ושוב אל מול פני הרים והקולות שבוקעים מהם. היכולת לשמור על נשמת, שלא תפרח כל פעם מחדש, מחוברת למפגש של משה עם יתרו. כמה ניתן ללמוד במקום שההר הופך לקול אנושי. ויחד עם זאת, נפשי יוצאת מגעגועים לאותו מעמד....